

Demokratisk lovgivning mod udemokratisk virksomhed

Af Henning Koch

Allerede i 1929 havde Socialdemokratiet i samarbejde med det Radikale Venstre overtaget regeringsmagten med Stauning som statsminister.

Dette skulle dog ikke forhindre, at unge socialdemokrater kunne vise udemokratisk adfærd.

Som det hedder i Hans Jensens afsnit i Schultz' Danmarks Historie fra 1943: "Ogsaa i den socialdemokratiske Ungdomsorganisation - D.S.U. - og i den konservative - K.U. - var der en vis Tilbøjelighed til at lade Medlemmerne optræde korpsvis og ligesom være rede til at sætte Magt bag deres Føreres Ord."

Det socialdemokratiske partis ledelse var selv blandt de første til at modsætte sig dette uvæsen.

I april 1933 vedtog den danske rigsdag en lov om forbud mod at bære uniform m.v. Det hedder i motiverne til regeringens lovforslag: "Det er i den senere Tid blevet almindeligt, at politiske Partier organiserer Agitationsafdelinger, hvis Medlemmer ikklædes Uniform, saaledes at det maa forudses, at der under Valgkampagner og andre Situationer, der sætter Sindene i Bevægelse, kan finde Uroligheder Sted som Følge af Sammenstød mellem uniformerede Medlemmer af de forskellige Afdelinger."

Efter Hitlers "Machtergreifung" blev de danske socialdemokrater rystede over det store tyske broderpartis skæbne, som blev udmalet for dem af tyske emigranter. På partiets forretningsudvalgsmøde d. 2. oktober 1933 blev drøftet en række resolutioner fra lokale parti- og fagforeninger. Resolutionerne krævede bl.a., at regeringen skulle gribe ind over for fascistisk indstillede korps under parolen: "Demokrati - slå til!". Stauning meddelte samme måned rigsdagsgruppen, at der ville blive fremsat forslag om forbud mod besiddelse af våben, mod militært uddannede korps, der tilstræbte omdannelse af forfatningen ved vold, og forbud mod deltagelse i politiske slagsmål - i ordets bogstaveligste forstand (Bertolt, Christiansen og Hansen, En bygning vi rejser II, 1955).

Efter en række fortrolige forhandlinger med partiformændene fremsatte regeringen Stauning med den radikale justitsminister Zahle lovforslagene i Folketinget i januar 1934.

Lovforslaget om forbud mod visse sammenslutninger lød således i § 1:

"Det er forbudt at danne, *deltage i eller opfordre til* Deltagelse i Sammenslutninger, der tilsigter eller *søger at øve Indflydelse* paa politiske Anliggender, og som ved Deltagernes Inddeling i Grupper under Kommando,

ved Forskrifter om Lydighed over for Ordre fra Lederne, ved Udrustning med Vaaben eller Redskaber, der kan anvendes til Indøvning i Brugen af Vaaben, ved Indkvartering under kaserneagtige Forhold, ved Afholdelse af Øvelser, eller ved andre lignende Foranstaltninger organiseres paa militær eller lignende Vis som Korps, der er egnede til at benyttes ved Magtanvendelse."

Det fremgår af § 2, at overtrædelser af § 1 straffes med hæfte eller med fængsel indtil 6 måneder (for stiftere, ledere og "tilskyndere" dog fængsel indtil 1 år). Det ses, at definitionerne af de betingende kendsgerninger som antydet gennem min udhævning er særdeles rummelige.

Det fremgår af bemærkningerne, at sådanne korps frembød en betydelig fare for forstyrrelse af ro og orden i samfundet. Samtidig fremsattes et forslag om tilføjelse til straffeloven vedrørende straf for fredsforstyrrelser ved skænderi og slagsmål, der foranledigedes af medlemmer af politiske sammenslutninger (dette lovforslag blev under behandlingen indkorporeret i lovens § 3).

Justitsministeren sagde kort ved fremsættelsen af lovforslaget, at det ikke er tilladt for den enkelte borger at stille sig mål, som skal fremmes ved magtanvendelse, og at det derfor også - under iagttagelse af grundlovens bestemmelse om foreningsdannelse i ethvert lovligt øjemed - kan forbydes foreninger at forfølge en sådan målsætning.

Socialdemokratiets ordfører, Alsing Andersen, var mere talende. Han sagde bl.a.: "...Forholdet er dette, at der i forskellige Dele af Landet, i Provinsen som i Hovedstaden, er dannet forskellige Grupper eller Korps af samme Natur, om end de dækker sig under forskellige Navne Man eksercerer, man holder Terrænøvelser og Strækmarch; det foregaar baade ved Dag og ved Nat. ... En Nat har man kørt forbi Børsen og ved Øvelser med Papirkugler forberedt Sprængningen af Børsen. En anden Nat har man, ligeledes med imiterede Vaaben, øvet sig i at sprænge Broer i Luften. ... jeg ved meget vel, at det de fleste Steder drejer sig om smaa Grupper, og jeg ved ogsaa, at man fra forskellige Sider vil hævde, at alt dette her er jo egentlig kun Narrestreger, som man ikke skal tage alvorligt, og jeg vil ikke nægte, at der kan være noget, der taler for det, nemlig i den Forstand, at det jo er en Kendsgerning, at der findes mindreaarige Mandfolk af alle Aldersklasser, som er præget af, at der er et eller andet Mindreværdskompleks, som de føler sig befriet for, naar de kan optræde med Kasteskaft til natlige Øvelser eller til Bombekastning med Runkelroer i Mangel af Haandgranater, ligesom der vel ogsaa er ejendommelige Føreremner, der føler saadanne Mindreværdskomplekser forsvinde, naar de hylles med Hitler-Hilsen eller lignende Armbevægelser. Ja, hvis det kun drejede sig om saadanne Naturer, saa var der saamænd ingen Grund for Rigsdagen til at beskæftige sig dermed, men vi kan jo ikke lukke Øjnene for, at der ligger en bevidst Bevægelse bag ved disse Narrestreger - ..., som i Virkeligheden er Udtryk for

visse fanatiske og fantastiske Grupper Forsøg paa ved Hjælp af saadanne Midler - ikke paa Grundlag af Argumenter, ikke paa demokratisk Grundlag, ... men derimod ved Hjælp af Trusler mod anderledes tænkende, ved Forsøg paa personlig Terror, i givet Fald Masseterror, over for anderledes tænkende - at tiltage sig en politisk Indflydelse, som de ingen Berettigelse har til."

Partiet Venstres ordfører var mest tilbøjelig til at betragte sådanne fænomener som fastelavnsløjer og mente, at forslaget på flere punkter gik for vidt. Men han ville dog ikke fuldstændig afvise dets berettigelse. Under behandlingen i Folketinget viste der sig et sjældent fodslag mellem Det Konservative Folkeparti og Danmarks Kommunistiske Parti. De var enige om, at der var tale om en *undtagelseslovgivning*, og de afviste begge skarpt indførelsen af en sådan.

De konservative mente, at forslaget i realiteten var udtænkt med det formål at ramme K.U., og kommunisterne var ligeså sikre på, at bagtanken med forslaget var at ramme den revolutionære del af arbejderklassen. Fælles for de to partier var en opfattelse af, at Socialdemokratiet med sin store vælgertilslutning misbrugte statsmagten.

Det Konservative Folkepartis ene politiske ordfører i denne sag, Christmas Møller, ønskede som betingelse for at indgå i forhandlinger om lovforslaget, at regeringen skaffede dokumentation for den fare for samfundsfreden, som regeringen hævdede, at disse smågrupper udgjorde. Der var ikke uenighed om, at sammenslutninger, der ønskede en voldelig omvæltning af samfundsstrukturen - sandsynliggjort ved bevæbning - burde forbydes, endskønt Det Konservative Folkeparti mente, at der var muligheder nok herfor i grundloven og den gældende straffelov. Men der var uenighed om kravene til farens nærhed.

Mens socialdemokraterne mente, at en mere abstrakt fare var tilstrækkelig, ønskede Det Konservative Folkeparti tilstedeværelsen af en konkret fare. Ellers ville en lovgivning være i strid med foreningsfrihedsprincippet. Det var partiets ene hovedindvending.

Den anden hovedindvending, der deltes med kommunisterne, og som i øvrigt også gjorde partiet Venstre betænkelig, var mistilliden til, om regeringen ville håndhæve så vidtgående beføjelser på en "ligelig" måde.

Lovforslaget fik ved sin vedtagelse i Folketinget imod konservatives og kommunisters stemmer, for i nogen grad at imødekomme kravet til farens konkretisering, følgende ordlyd i § 1:

"Sammenslutninger eller Korps, som har til Hensigt ved ulovlig Magtanvendelse at øve Indflydelse paa politiske eller offentlige Anliggender, er forbudt. Hensigten anses særlig tilkendegivet ved, at Sammenslutningen eller Korpset ved Udrustning med Vaaben eller Redskaber, der kan anvendes til Indøvning i Brugen af Vaaben, ved militærlignende Organisation og Afholdelse af militæriske Øvelser i Særdeleshed gøres egnet til

Benyttelse ved Magtanvendelse. Saadanne Sammenslutninger og Korps vil være at opløse."

... Venstre ønskede i stedet for tillægget til straffeloven indsat følgende bestemmelse som § 3: "Deltagelse i Slagsmaal eller i anden grov Forstyrrelse af Ro og Orden paa offentligt Sted, ..., straffes, saafremt de har handlet efter Aftale eller flere i Forening, med Hæfte eller med Fængsel indtil 6 Maaneder" (hvorefter forslaget om tilføjelse til straffeloven med samme strafferamme bortfaldt). Venstre betegnede det som en "Slagsmaalparagraf" og understregede, at det med formuleringen var tilsigtet at "... fravige de i øvrigt berettigede stærke Bevisregler, som Anklagemyndigheden maa opfylde for at faa Dom."

Lovforslaget blev i denne ændrede skikkelse vedtaget også i Landstinget.

Loven blev stadfæstet som lov nr. 123 af 28. april 1934 om "Forbud mod visse Sammenslutninger m.m.". Denne lov, den tidligere nævnte uniformslov og en samtidig våbenlov, udgjorde tilsammen kataloget, der senere betegnedes som 30'ernes urolove.

Det Kommunistiske Partis ordfører, Aksel Larsen, afsluttede i Folketinget sin tale i 1934 med følgende salut: "Denne Lovgivnings Ansigt er der ikke Tvivl om. Den er vendt mod Arbejderklassen, og den skal give den konkrete Begrundelse for Indskriden mod revolutionære Organisationer, herunder det kommunistiske Parti. Det er muligt, at en saadan Indskriden ikke kommer i Morgen, det kan godt tænkes, at man mener det nødvendigt at lade hengaa et passende Stykke Tid ...".

Tiden skulle vise, at partiets ordfører nærmest var synsk - men det krævede en anden anledning og en lidt ændret lovgivning.

Den 22. juni 1941 efter tyskernes indmarch i Rusland krævede den tyske besættelsesmagt, at de ledende kommunister i Danmark blev frihedsberøvet. Det blev de, og flere til, med henvisning til nødretten. En internering af overbeviste kommunister var naturligvis en kortsigtet foranstaltning, der blev søgt hjemlet ved en særlig paragraf i kommunistloven.

Frygten for revolutionen medførte, at selve den kommunistiske virksomhed ønskedes forbudt. Det nødvendiggjorde, at foreningsfriheden blev begrænset. I Justitsministeriets redegørelse (Den Parlamentariske Kommissions Beretning VII, Bilagsbind 2) af 5. juli 1941 hedder det:

"Angaaende Foreningsfrihed udtaler Grundlovens § 85 (nu § 78): 'Borgerne har Ret til uden foregaaende Tilladelse at danne Foreninger i ethvert lovligt Øjemed. Ingen Forening kan ophæves ved en Regeringsforanstaltning. Dog kan en Forening foreløbig forbydes; men der skal da straks anlægges Sag imod den til dens Ophævelse.'

Grundloven giver altsaa kun Ret til at danne Foreninger i *lovligt* Øjemed. Om Øjemedet er lovligt, kan til enhver Tid afgøres af Lovgivningsmagten, der frit kan afgøre, om en enkelt Forening eller en bestemt Art af Foreninger skal forbydes, saaledes at Øjemedet herefter ikke er lovligt. ...

Forbud imod Foreninger ved Lov er i øvrigt ikke noget nyt, idet Lov Nr. 123 af 28. April 1934 forbyder 'Sammenslutninger eller Korps, som har til Hensigt ved ulovlig Magtanvendelse at øve Indflydelse på politiske eller offentlige Anliggender'.

Med Hensyn til Formen for et eventuelt Forbud er det formentlig nødvendigt udtrykkeligt at forbyde det kommunistiske Parti og Foreninger og Sammenslutninger af enhver Art, hvis Formaal er at virke for Kommunismens Udbredelse. En mere abstrakt Beskrivelse af de Foreninger og Sammenslutninger, der forbydes, f. Eks. i Lighed med Lov af 28. April 1934, er næppe mulig, da man vanskeligt vil kunne undgaa, at Beskrivelsen ogsaa kommer til at dække D.N.S.A.P. eller andre Sammenslutninger. ..."

Rigsdagen vedtog herefter lov om forbud mod kommunistiske foreninger og mod kommunistisk virksomhed af 22. august 1941. Lovens § 1 lyder således:

"Alle kommunistiske Foreninger og Sammenslutninger forbydes, og de bestaaende kommunistiske Foreninger og Sammenslutninger vil straks være at opløse.

Kommunistisk Virksomhed eller Agitation af enhver Art er forbudt. Dette gælder uanset om der foreligger Tilslutning til nogen Forening.

Overtrædelse af foranstaaende Bestemmelser straffes med Bøde, Hæfte eller Fængsel indtil 8 Aar."

Ved lov af 18. maj 1945 bekræftede Rigsdagen den foreløbige lov af 7. maj, jfr. grundlovens § 25 (nu § 23) om regeringens provisoriske lovgivningsmyndighed, hvorved kommunistloven ophævedes med det formål påny at give kommunistiske folketingsmedlemmer sæde på Rigsdagen.

Det danske demokratis fremskudte værn mod den voldelige overtagelse af samfundsmagten vendte med straffelovsændringen af 7. juni 1952 tilbage til den generelle bestemmelse fra 1934-loven, idet denne lovs §§ 1 og 2 nu optoges i selve straffeloven som § 114, endog således at også en ikke-politisk forstyrrelse af samfundsordenen er blevet gjort strafbar:

"Stk. 1. Den, som deltager i eller yder væsentlig økonomisk eller anden væsentlig støtte til korps, gruppe eller sammenslutning, der har til hensigt ved magtanvendelse at øve indflydelse på offentlige anliggender eller fremkalde forstyrrelse af samfundsordenen, straffes med fængsel indtil 6 år..."

Denne straffebestemmelse er fortsat gældende i dag.

Kilder

- Danmarks Historie, Schultz Forlag, København 1943.
- Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen: "En bygning vi rejser - Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark", Fremad 1954-1955.
- Den Parlamentariske Kommissions Beretning VII (Justitsministeriet og retshåndhævelsen under besættelsen) Schultz, København 1950.
- Lovtidende og Rigsdagstidende.

For råd og dåd ved udarbejdelsen af artiklen takker jeg Henrik Stevnsborg.

FORFATTEROPLYSNINGER:

Henning Koch, lektor i offentlig ret, Retsvidenskabeligt Institut B ved Københavns Universitet

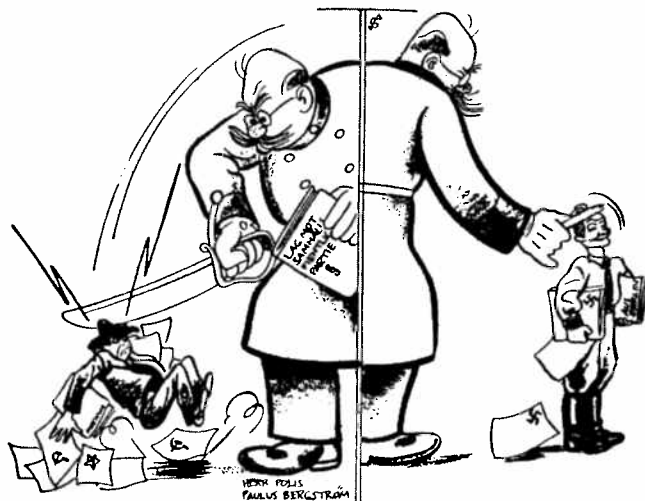

Arbetskompani i Sverige, under andra världskriget. Det första och hårdaste av de knappt tio arbetskompanierna/arbetslägrerna som upprättades i Sverige 1939-42 var Storsienlägret. Initiativ och gallring stod den svenska militärledningen för. Framför allt isolerades kommunister i dessa läger men även aktiva socialdemokrater drabbades medan nazister däremot behandlades med betydligt mildare ögon. Sammanlagt var ca. 600 inkallade till arbetskompanier. Men upp till 3.500 personer var krigsplacerade på dessa läger. Noteras bör att direktinkalling till Storsienlägret innebar ett frihetsberövande utan stöd i värnpligtslagen.

Flaggheising i Nasjonal Samlings Ungdomsfylkings skole på Malmøya utenfor Oslo. Alle europeiske nazibevegelser forsøkte å skape seg en særegen politisk stil. Quislings problem besto i å framstille denne felles stil som noe egenartet norsk. Den oppstrakte høyrearm - Hitlerhilsenen - ble framstilt som en urgammel norsk vikingskikk. Fra Norge i krig, bind 5. Oslo: Aschehoug 1986.

"I herr Polis Paulus Bergströms hand lär lagen mot samhällsfarlig propaganda bli mycket effektiv - mot kommunisterna. Nassarna däremot ha säkerligen ingenting att befara från dette samhällsbevarande håll".

Teckning av Ivar Starkenberg i Social-Demokraten den 17. juni 1936. Förslaget till lag mot statsfientlig verksamhet föll i riksdagens andra kammare, efter att ha godtagits i den första kammaren med knapp majoritet.

Det billede, der i dansk presse i 30'erne tegnedes af Hitlertyskland og dets ledende personligheder, var ikke ubetinget negativt.

I juni 1939 var den tyske rigsminister og rigsretsfører Dr. Hans Frank på officielt besøg i Danmark. "Den kun 39-årige rigsminister har et såre lidet formelt, men vindende væsen", noterede en medarbejder fra Berlingske Tidende sig i en reportage om besøget. Frank udtalte sig åbenhjertigt om det nazistiske Tysklands retsprincipper. Ved ankomsten til København fortalte han således bl.a. spontant - ifølge samme referat - at "nu er tiden kommet for tyskere og jøder at skilles. Vi venter, at England, Amerika og Holland vil give rum for jøderne. I hvert fald er det bedre, at jødespørgsmålet ordnes af den nationalsocialistiske regering end af folkejustitsen". Samme aften holdt Frank efter indbydelse af Juristforbundet et foredrag om "Retten som bro mellem folkene" for en kreds af danske jurister med justitsminister Steincke i spidsen. Frank talte om den nye tyske ret og dens fem grundpiller race, jord, arbejde, rige og ære. Retten er, sagde Frank, "et udtryk for et kultursamfunds dybeste længsel". Efter foredraget var der stort bifald, konstaterede Berlingerens medarbejder. Ved middagen bagefter talte bl.a. Juristforbundets formand landsretssagfører Reitzel-Nielsen, der ifølge referatet, "dvælede ved det værdifulde samarbejde, der havde fundet sted mellem den danske og den tyske juristorganisation". Frank blev senere Gauleiter i Polen, og efter krigen dømt ved Nürnberg-domstolen og henrettet 1946 som krigsforbryder. På billedet ses han under besøget i Danmark i 1939. (KB).